

TILLBAKA TILL FRAMTIDEN? SVENSKARNAS SYN PÅ FÖRSVARET, VÄRNPLIKTEN OCH NATO

JOAKIM BERNDTSSON, ULF BJERELD OCH KARL YDÉN

Sammanfattning

Svensk försvarspolitik befinner sig i förändring. Ett drygt decennium av försvarspolitisk inriktning mot militära uppdrag utanför Sveriges gränser har ersatts av ett lika tydligt fokus på återuppbyggnad av en nationell försvarsförmåga. I det här kapitlet diskuterar vi vad denna förändring betyder för försvarets legitimitet hos den svenska befolkningen, och på vilket sätt den hänger samman med förändringar i den svenska säkerhets- och försvarspolitiska opinionen. Resultaten visar att tre av fyra svenskar tycker det är viktigt att Sverige har ett starkt militärt försvar och viljan att minska försvarsutgifterna ligger på historiskt låg nivå. Stödet för att åter tillämpa värnplikt fortsätter att öka. Stödet för ett svenskt Nato-medlemskap har försvagats och förtroendet för försvaret har minskat något.

Hösten 2017 genomförs *Aurora 17*, den största militärövningen i Sverige på över 20 år. Försvaret kommer då att öva tillsammans med bl a militär från Finland, Danmark, Norge, USA och Frankrike. Svenska soldater kommer att öva försvar av Stockholmsområdet, Göteborg och Gotland sida vid sida med bl a amerikanska stridsfordon – något som var otänkbart under det kalla krigets svenska neutralitetspolitik. *Aurora*övningen blir en konkret illustration av att försvaret nu åter fokuserar skydd av svenskt territorium, men i en kraftigt förändrad säkerhetspolitisk kontext jämfört med under t ex 1980-talets motsvarande stora militärövningar. Samtidigt föreligger ett antal utmaningar och förändringar som har potential att påverka den svenska försvars- och säkerhetspolitiska opinionen. Valet av Donald Trump till amerikansk president har skapat ökad osäkerhet om USA:s roll i världspolitiken, inte minst angående Natos framtid, vilket värde som kan tillmätas dess interna säkerhetsgaranti och vad Sveriges status som Nato-partner egentligen innebär om det skulle bli en konflikt i Nordeuropa.

Det är svårt att dra några andra slutsatser än att ett antal omvärldsfaktorer relativt snabbt har försämrat Sveriges säkerhetsläge jämfört med den nya ordning som, efter Warszawapaktens upplösning, troddes sätta en historisk punkt för militära konflikter mellan Europas länder (se t ex *Försvar för en ny tid*, *Ds 2004:30*). Rysslands annektering av Krim, dess militära upprustning samt aggressiva retorik har raserat de tidigare förhoppningarna om ett harmoniskt och fredligt Europa. Vissa av Donald Trumps uttalanden, och hans administrations Rysslandskontakter, har

väckt farhågor om att Ryssland kan tillåtas att ytterligare stärka sina positioner i Sveriges närområde. Storbritanniens beslut att inleda förhandlingar om utträde ur den Europeiska Unionen, liksom nationalistiska vindar i flera andra medlemsländer, skapar samtidigt osäkerhet både om europeisk säkerhet och om huruvida EU på sikt kommer att överleva.

Samtidigt har vi i den svenska debatten kunnat se hur politiker från båda sidor om blockgränsen betonar behov av att förstärka försvaret, och en volymmässigt nedbantad variant av forna tiders värnplikt har nyligen (2 mars 2017) beslutats. Ett drygt decennium av försvarspolitisk inriktning mot uppdrag utanför Sveriges gränser har nu ersatts av ett lika tydligt fokus på återuppbyggnad av en nationell försvarsförmåga, numera med påräknat stöd från bl a Nato-medlemsländer. Varken den gradvisa avvecklingen av det territoriella försvaret eller insatsen i Afghanistan föreföll åtnjuta grundmurat stöd i opinionen. Den nuvarande försvarspolitiska inriktningen ligger avsevärt närmare svenskarnas etablerade uppfattningar om försvaret, där preferenserna är försvar av svenskt territorium och fredsbevarande internationella uppdrag (snarare än krigsliknande operationer). I en nära framtid kommer således värnpliktiga och ”repugbar” att återuppträda från det Kalla krigets dagar, sida vid sida med något som då ansågs otänkbart: militär från Nato-länder.

I detta kapitel redovisar vi hur svenska folkets oro för omvärldsutvecklingen har utvecklats över tid. Vi studerar även opinionens utveckling i enskilda utrikes- och försvarspolitiska sakfrågor. Har svenskarnas förtroende för försvaret ökat eller minskat? Hur starkt stöd finns det för återinförande av värnplikten? Hur har den svenska Nato-opinionen utvecklats?

Svenska civil-militära relationer och försvarets ”folkförankring”

2000-talets försvarsreformer, både ”Afghanistandoktrinen” (att försvara Sverige genom militära insatser utomlands) och införandet av yrkessoldater, har aktualiserat frågor gällande försvarets ”folkförankring”. I Annika Nordgren Christensens statliga utredning om försvarets personalförsörjning påpekas att begreppet folkförankring ofta används i försvarsdebatten som något positivt, men i regel utan någon närmare beskrivning av vad som avses (SOU 2016:63: 19-20). Utredningen menar att det inte finns något enkelt samband mellan folkförankring och allmän värnplikt. Snarare är det rimligt att argumentera för att folkförankring inte endast handlar om hur stor andel av befolkningen som genomfört militärtjänst, utan fenomenet är kopplat även till större frågor om legitimitet och förtroende för försvaret.

Inom forskningen om civil-militära relationer har Rebecca Schiff (2005, 2009) påpekat att befolkningens uppfattningar om försvaret utgör en viktig legitimitetsgrund. Schiff framhåller vikten av överensstämmelse i synen på försvaret mellan a) befolkningen, b) den politiska eliten och c) militären. Speciellt fokuseras uppfattningar avseende fyra specifika faktorer: officerskårens sammansättning;

de politiska beslutsprocesser som rör militären; rekryteringsmetoder; samt militär framtoning (eng. "military style", Schiff 2009: 32ff). I denna text koncentrerar vi oss på de tre sistnämnda.

Den politiska beslutsprocessen avser beslutsprocesser avseende t ex budget, vapensystem, organisationsstruktur etc. i parlamentariska organ, kommittéer, departement eller inom politiska respektive militära eliter. Dessutom påverkas beslut som rör försvaret av faktorer som hotbilder, vilka kan formas av t ex militären själv, av försvarsindustrin eller av den politiska eliten. Det centrala är huruvida samsyn nås om vilken utveckling som bäst anses möta militära (och säkerhetspolitiska) behov. Förändringar i den politiska beslutsprocessen kan påverka hur folket uppfattar den politiska styrningen av militären, vilket i sin tur kan påverka försvarets legitimitet.

Rekryteringsmetoder avser hur medborgare rekryteras till försvaret, genom värnplikt/tvång eller yrkesförsvaret/frivillighet (eng. *All Volunteer Force*, AVF). Enligt Schiff är det troligare att man finner överensstämmelse i system baserade på frivillighet än de som är baserade på värnplikt/tvång (ibid.). Samtidigt bör man beakta att ett värnpliktssystem genererar en större kontaktyta mellan befolkning och militär, vilket kan gynna överensstämmelse mellan militär, politiska eliter och medborgarna. Centrala faktorer för ett pliktssystemets legitimitet är naturligtvis vilket förtroende den politiska ledningen respektive militären åtnjuter hos befolkningen, vilket är tydligt t ex i forna diktaturer, där militären av många kan uppfattas som ett hot mot demokratin snarare än en garant för densamma.

Den sista indikatorn handlar om militär stil/framtoning som uttrycks exempelvis i ceremonier, uniformer och traditioner men även berör yrkesidentitet och mentala referensramar. Symboler och ritualer hjälper till att särskilja militärer från "icke-militärer", och påverkar samtidigt hur civila aktörer (politiska eliter och medborgare) uppfattar militären. Framtoningen påverkar därför förhållandet mellan militären och samhället i övrigt – förändringar i militär framtoning som saknar förankring hos medborgarna kan leda till minskat stöd för militärens personal och dess verksamhet.

Sammantaget kan förändringar i försvars- och säkerhetspolitik, tillsammans med genomgripande förändringar av den militära organisationen, leda till friktioner mellan militären, medborgarna och den politiska ledningen. Detta riskerar att försämra de civil-militära relationerna och kan skapa problem ifråga om legitimitet. Det senaste årets svenska politiska debatt och beslut på försvarsområdet har färgats av utvecklingen i Ryssland och återuppbyggnaden av nationell försvarsförmåga, men också av frågan om personalförsörjning av det militära försvaret, samt lärdomarna från den svenska insatsen i Afghanistan. Frågan är om de trender vi tidigare kunnat observera håller i sig eller om det skett förändringar i opinionen, samt hur den svenska opinionen på det försvars- och säkerhetspolitiska området kan förstås i relation till tanken om samsyn i de civil-militära relationerna.

Oro för omvärldsutvecklingen

När det gäller svenskarnas oro för framtiden kan vi konstatera att denna är fortsatt stor i frågor som rör terrorism och situationen i Ryssland, medan oron för militära konflikter minskar. I fråga om terrorism så uttrycker 82 procent att de är ganska eller mycket oroade inför framtiden, en svag ökning från 80 procent i 2015 års mätning. Även oron för situationen i Ryssland är fortsatt stor; 73 procent uppger att de är ganska eller mycket oroade, vilket är en svag nedgång från 2015 års resultat på 76 procent. Siffran ligger dock fortfarande på en klart högre nivå än de 53 procent som noterades 2013, dvs innan händelser som annekteringen av Krimhalvön och ryska flygövningar nära svenskt luftrum hade börjat uppta stort utrymme i media. När det gäller militära konflikter ser vi tecken till en större förändring. I 2016 års mätning anger 57 procent att de är ganska eller mycket oroade för militära konflikter, vilket är en minskning med 23 procentenheter jämfört med 2015. Framförallt är det andelen mycket oroade som har minskat, och här ser vi en nedgång från 36 procent år 2015 till 15 procent år 2016. Det går i dagsläget inte att säga om detta är ett trendbrott, men om denna nedgång håller i sig kan man anta att det i förlängningen kan få konsekvenser för hur svenskarna ser på försvaret, försvarsutgifterna samt ett svenskt Natomedlemskap. Vi återgår nu till resultaten från 2016 års undersökning och frågan om hur svenskarna idag ser på det militära försvaret.

Svenskarnas syn på ett starkt militärt försvar respektive försvarsutgifterna

I den senaste SOM-undersökningen förekommer, för första gången, påståendet ”Det är viktigt att Sverige har ett starkt militärt försvar”. Som framgår av tabell 1 nedan instämmer 74 procent helt eller delvis i detta, medan 14 procent anser påståendet helt eller delvis felaktigt 12 procent anger ”ingen uppfattning”.

Opinionsbalansen – alltså andelen positiva minus andelen negativa – blir således +61, ett resultat liknande det i MSB:s *Opinioner 2016* där 63 procent anser att vi absolut bör ha ett militärt försvar (MSB 2017: 81). I SOM-undersökningen noteras en positiv inställning till påståendet bland såväl män som kvinnor. Relativt fler män än kvinnor håller med om påståendet att det är viktigt att Sverige har ett starkt militärt försvar, men bland dem som inte håller med är svaren könsmissigt jämnt fördelade (13 procent bland kvinnor, 14 procent bland män). Bland alla riksdagspartiers sympatisörer finns en klar övervikt för att Sverige behöver ett starkt militärt försvar, medan sympatisörer till Feministiskt Initiativ tycker motsatsen, om än med liten marginal. Liberalernas sympatisörer noterar mest positiv opinionsbalans (+82), följt av Sverigedemokraterna (+78) respektive Kristdemokraterna (+71). Det finns markanta åsiktsskillnader mellan olika åldersgrupper. Bland de äldsta (65-85 år) svarar 82 procent att Sverige behöver ett starkt militärt försvar, endast 6 procent tycker tvärtom – opinionsbalansen blir således +76. Bland de

Yngsta (16-29 år) svarar 51 procent att påståendet är helt eller delvis riktigt, medan 24 procent uppger motsatsen – således +27 i opinionsbalans, fortfarande klart på plus men en markant lägre notering än bland de äldsta.

Tabell 1 Svenskarnas inställning till vikten av ett starkt militärt försvar, 2016 (procent)

	Helt riktigt	Delvis riktigt	Delvis felaktigt	Helt felaktigt	Ingen uppfattning	Summa procent	Antal svarande	Andel positiva
Samtliga	42	32	9	5	12	100	1 527	74
Kön								
Kvinna	38	30	9	4	19	100	764	68
Man	46	35	9	5	6	100	760	81
Alder								
16–29 år	34	26	17	7	15	100	228	60
30–49 år	35	38	10	6	11	100	404	73
50–64 år	38	36	8	5	13	100	439	74
65–85 år	55	27	4	2	12	100	455	82
Parti								
Vänsterpartiet	15	36	19	14	16	100	73	51
Socialdemokraterna	37	35	9	4	15	100	350	72
Centerpartiet	44	39	11	2	4	100	123	83
Liberalerna	50	37	3	2	7	100	86	87
Moderaterna	47	34	8	4	8	100	357	81
Kristdemokraterna	(48)	(33)	(5)	(5)	(10)	100	42	81
Miljöpartiet	13	37	21	12	17	100	52	50
Sverigedemokraterna	62	22	4	2	9	100	209	84
Feministiskt initiativ	(9)	(23)	(23)	(17)	(29)	100	35	32

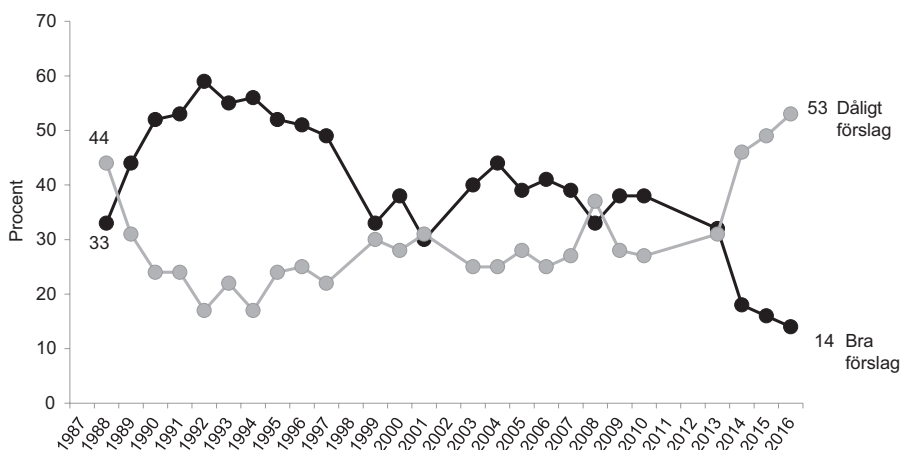
Kommentar: I frågan ombeds svarande ta ställning till påståendet: "Det är viktigt att Sverige har ett starkt militärt försvar". Procentbasen utgörs av dem som svarat på frågan. Parenteser markerar resultat som bygger på färre än 50 svarande.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2016.

Synen på försvarets kostnader har undersökts i SOM-undersökningarna sedan 1988. Som framgår av figur 1 nedan har opinionen växlat, men i regel varit övervägande positiv till förslaget att "minska försvarsutgifterna". Tydligast var detta under perioden efter Sovjetunionens respektive Warszawapaktens upplösning, då förslaget att skära i försvarsbudgeten fick stöd av mellan 50 och 70 procent av svenskarna (opinionsbalansen, d v s andelen positiva till förslaget minus andelen negativa, noterades till +42 i 1992 års undersökning). Under inledningen av 2000-talet var stödet svagare, men flertalet år var andelen positiva till förslaget större än andelen negativa. Parallellt med en ökad oro för situationen i Ryssland har dock opinionen svängt kraftigt ifråga om försvarsutgifterna. Mellan 2013 och 2014 försvagades

stödet för förslaget ”minska försvarsutgifterna” från 33 till 18 procent, samtidigt som andelen negativa ökade från 31 till 46 procent. Opinionsbalansen förändrades således radikalt på ett år – från +2 till -28. Efter 2014 har utvecklingen fortsatt i samma riktning: andelen positiva minskar, andelen negativa ökar – så även 2016. Andelen som anser att förslaget ”minska försvarsutgifterna” är mycket eller ganska bra noteras nu på en historiskt låg nivå, 14 procent, samtidigt som 53 procent anser att förslaget är mycket eller ganska dåligt. Opinionsbalansen för förslaget ”minska försvarsutgifterna” uppgick i 2016 års undersökning således till -39.

Figur 1 *Inställning till förslaget ”minska försvarsutgifterna”, 1988–2016 (procent)*

Kommentar: Frågan lyder: ”Vilken är din åsikt om följande förslag? Minska försvarsutgifterna”. Svartalternativen är ”Mycket bra förslag”, ”Ganska bra förslag”, ”Varken bra eller dåligt förslag”, ”Ganska dåligt förslag” samt ”Mycket dåligt förslag”. Svartalternativen ”mycket bra” och ”ganska bra” har i figuren räknats samman till kategorin ”bra förslag”; svartalternativen ”ganska dåligt” och ”mycket dåligt” har räknats samman till ”dåligt förslag”. Procentbasen utgörs av de som svarat på frågan.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1988–2016.

Sammantaget kan man säga att svenskarna på ett generellt plan är positiva till ett starkt militärt försvar, samtidigt som en vikande andel vill se nedskärningar i försvarsbudgeten. Detta ligger väl i linje med den senaste tidens politiska debatt, där behovet av att återuppbygga det nationella försvaret och att öka försvarsanslagen förts fram från såväl den militära ledningen som regeringen och stora delar av oppositionen. Här finns således en samsyn mellan befolkningen i stort och den politiska och militära ledningen. Som vi skall se kompliceras dock bilden av samsyn när vi tittar närmare på frågan om förtroende för försvaret.

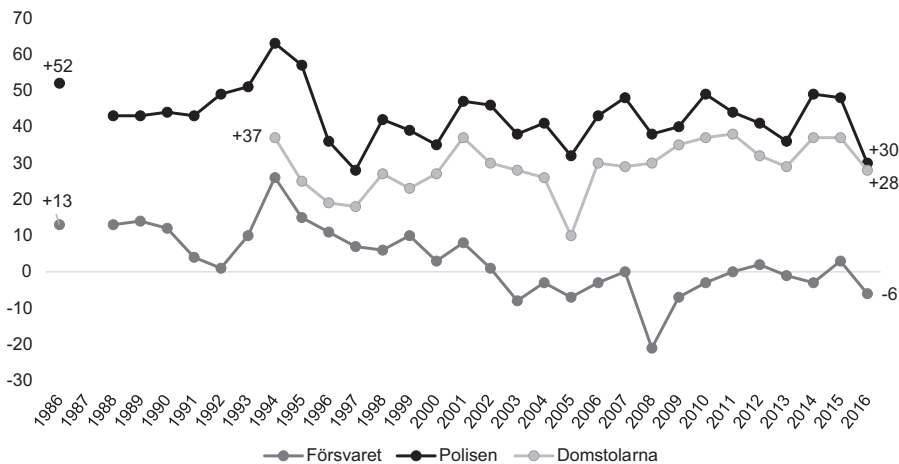
Förtroendet för försvaret

I 2016 års SOM-undersökning följer förtroendet för försvaret en bredare trend med sjunkande förtroende för flertalet samhällsinstitutioner (se Sören Holmbergs och Lennart Weibulls kapitel i denna volym). Efter att i förra årets undersökning ha noterat en positiv förtroendebalans (+3) för första gången på c:a 15 år, faller försvaret i årets undersökning åter under nollstrecket, ned till -6 (se figur 2). 26 procent uppger mycket eller ganska stort förtroende för försvaret (en nedgång från 29 procent i 2015 års undersökning). 32 procent uppger mycket eller ganska litet förtroende (en uppgång från 26 procent i 2015 års undersökning). Störst förtroende för försvaret uppger sympatisörer till Miljöpartiet: 35 procent uppger mycket eller ganska stort förtroende för försvaret, bara 23 procent mycket eller ganska litet förtroende. Minst förtroende för försvaret uppger Sverigedemokraternas sympatisörer – hela 47 procent av dem uppger mycket eller ganska litet förtroende för försvaret, medan endast 19 procent uppger mycket eller stort förtroende. Noteras kan att förtroendebalansen i princip är lika bland sympatisörer till Socialdemokraterna, Moderaterna och Vänsterpartiet. Det vanligaste svaret, ”varken stort eller litet förtroende”, anges av 42 procent. I SOM-sammanhang ses svar av typen ”varken/eller” och ”ingen uppfattning” (d v s ovilja att ta klar ställning) som en möjlig indikator på bristande intresse alternativt okunskap hos de svarande, och det kan noteras att frågor om försvaret generellt noterar markant större andelar ”varken/eller”-svar än då svenskarna svarar på frågor om till exempel sjukvård eller polis. I figur 2 nedan redovisas förtroendet för försvaret samt för polisen och domstolarna (d v s två andra myndigheter som också lyder direkt under regeringen).

Årets resultat aktualiserar åter frågan om i vilken utsträckning svenskarnas förtroende för försvaret samvarierar med förtroendet för andra samhällsinstitutioner. En försiktig gissning innan årets resultat meddelades, kunde nog ha varit ett oförändrat eller svagt ökat förtroende för försvaret. Det senaste året har mediedebatten om ”enveckasförsvaret” inte återkommit, och inga flyg- eller ubåtsincidenter har blivit föremål för nyhetsbevakning och offentliga ifrågasättanden. Tvärtom har såväl försvarsministern som Överbefälhavaren mestadels kommunicerat publikt att såväl ekonomiska resurser som försvarsförmågan ökar. Nedgången i förtroendebalans för försvaret illustrerar förtroendemåttets komplexitet. Har en tydlig nedgång i svenskarnas förtroende för polisen färgat av sig på förtroendet även för försvaret? Klart är att mediabilden av polisen under en tid dominerats av en oförmåga att uppklara brott trots ökade resurser, offentligt missnöjda ministrar, en kritiserad omorganisation, poliser som slutar, svårighet att locka intresserade till polisutbildningen samt, från oppositionshåll, krav på rikspolischefens (Dan Eliasson) avgång. I fråga om försvaret är mediabilden inte alls negativ på samma sätt, men som tidigare berörts i SOM-sammanhang (Ydén & Berndtsson, 2012) så tenderar polisens respektive försvarets upp- och nedgångar i förtroendebalans att följa varandra relativt väl (om än på skilda nivåer). Rekommendationen att inte

tolka förtroendet för försvaret som ett resultat endast av ”egentliga” försvarsfaktorer kvarstår således. Förtroendet för försvaret förefaller delvis formas av sammanflätade faktorer som samverkar med varandra i en djupgående, komplex process.

Figur 2 Förtroendet för försvaret, polisen och domstolarna 1986–2016 (förtroendebalans)

Kommentar. Förtroendebalansen visar andelen som hyser ett stort förtroende, minus andelen som hyser ett lågt förtroende. Värdena kan därmed variera mellan +100 (alla hyser ett stort förtroende) och -100 (alla hyser ett lågt förtroende). Positiva värden anger en övervikt för andelen som anser att det är ett bra förslag, medan negativa värden anger en övervikt för andelen som anser att det är ett dåligt förslag. Frågan lyder: ”Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete?” Procentbasen utgörs av dem som besvarat frågan.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1986–2016.

Förtroende för samhällsinstitutioner sammanhänger med en rad olika faktorer (Holmberg & Weibull 2014; se även Holmbergs & Weibulls kapitel i den här volymen). Förtroendet påverkas av hur viktig en institution uppfattas vara och även av hur bra/dåligt institutionen uppfattas fungera – sålunda sammanblandas värdering av betydelse med utvärdering av funktion. Det blir svårt att uttyda om t ex ett ”ganska litet förtroende” skall tolkas som att institutionen uppfattas som inte så viktig men fungerar någorlunda eller om det snarare skall tolkas som att institutionen uppfattas som mycket viktig men inte alls fungerar särskilt väl. I 2016 års undersökning har vi möjliggjort en något ökad precision i uttolkningen genom att svar på påståendet ”Sverige behöver ett starkt militärt försvar” kan anses ge ett mått på hur viktig samhällsinstitution den svarande anser försvaret vara.

Granskar vi förtroendet för försvaret bland dem som instämmer helt i påståendet ”Sverige behöver ett starkt militärt försvar” så uppger ca 30 procent mycket eller

ganska stort förtroende, medan ca 33 procent uppger mycket eller ganska litet förtroende – förtroendebalansen i denna grupp blir således -3. Bland dem som inte alls instämmer i påståendet ”Sverige behöver ett starkt militärt försvar” så uppger 12 procent mycket eller ganska stort förtroende, medan 47 procent uppger mycket eller ganska litet förtroende – förtroendebalansen i denna grupp blir således -35. Som väntat är således förtroendet större, om än inte stort, bland dem som anser att försvaret är viktigt än bland dem som tycker tvärtom.

En tänkbar förklaring till att många uppfattar försvarets förmåga som otillräcklig är den kritik som vissa försvarsdebattörer riktat mot den tidigare försvarspolitiken. Kritikerna hävdar att försvaret idag varken har tillräckligt med personal eller tillräckligt med materiel för att klara uppgiften att försvara Sverige. Två av de vanligaste debattförslagen för att förbättra den svenska försvarsförmågan har, under de senaste åren, varit att åter börja utbilda värnpliktiga soldater respektive ett svenskt medlemskap i Nato. Vad finns det då för stöd bland svenskarna för dessa båda förslag?

Återinförande av värnplikten

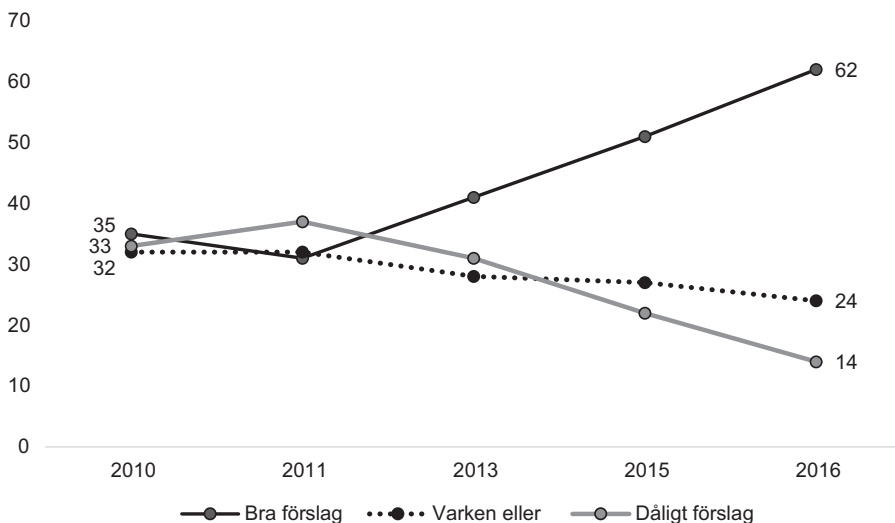
Den borgerliga regeringen beslutade 2010 att värnplikt inte skulle tillämpas i fredstid. Försvaret inriktades primärt mot internationella uppdrag och analysen var att detta krävde anställda soldater i alltid tillgängliga militära förband – värnplikten sågs som omodern och ineffektiv. Genom marknadsföring och ”varumärkesbyggande” skulle Försvarsmakten istället locka frivilliga på arbetsmarknaden att ta anställning som exempelvis soldat eller sjöman.

Efter de senaste årens ökade säkerhetspolitiska oro i Europa har den nuvarande regeringen beslutat att, från 2019, åter börja utbilda värnpliktiga som ett komplement till yrkessoldater. Tidigare SOM-undersökningar har visat att stödet för att återinföra (formellt återaktivera) värnplikten har ökat under de senaste åren: 2013 angav 40 procent att de ansåg att ett återinförande av värnplikten var ett ganska eller mycket bra förslag; år 2015 hade andelen positiva ökat till 51 procent (Berndtsson, Bjereld och Ydén 2016). I den senaste undersökningen har stödet ökat ytterligare, och andelen positiva ligger nu på 62 procent (se figur 3). Starkaste stödet finns bland Sverigedemokraternas sympatisörer, och alla riksdagspartiers sympatisörer noterar en tydligt positiv opinionsbalans. Vårt att notera är att unga personer, just de som berörs av värnplikt, är mindre positiva än äldre. Kvinnor är dessutom mindre positiva till värnplikt än män.

Det ökade stödet kan sägas ligga i linje med den förda politiken, där regeringen den 2 mars 2017 beslutade att återaktivera mönstring och grundutbildning med värnplikt (Försvarsdepartementet, 2 mars 2017). Rekrytering till det militära försvaret skall, enligt regeringens beslut, ”bygga dels på frivillighet och dels på totalförsvarsplikt” (ibid.). Bland de skäl som anges för beslutet lyfter man fram vad man uppfattar som ett försämrat säkerhetsläge i närområdet och därmed behovet att ”öka den

operativa förmågan i krigsförbanden” (ibid.). Beslutet innebär inte en återgång till ett rent värnpliktsförsvar, och det återstår att se hur detta blandade system kommer att organiseras, samt i vilken utsträckning det anses motsvara svenskarnas uppfattning om rekrytering till det militära försvaret. I MSB:s *Opinioner 2016* framgår det exempelvis att 71 procent av de svarande anser att ”allmän värnplikt” har ganska eller mycket stor betydelse för ett trovärdigt försvar, medan 51 procent anser att ett renodlat yrkesförsvar har samma betydelse (MSB 2017: 83).

Figur 3 Svenskarnas inställning till att återinföra värnplikten, 2010–2016 (procent)

Kommentar: I frågan har svarande ombetts att ta ställning till förslaget ”Återinföra den allmänna värnplikten”. I figuren ingår svarande som angett alternativen ganska bra eller mycket bra i kategorin ”Bra förslag”, medan svarande som angett alternativen ganska dåligt eller mycket dåligt ingår i kategorin ”Dåligt förslag”. Personer som ej besvarat frågan ingår inte i procentbasen.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2010–2016.

Svenskarnas syn på Nato-medlemskap

Det råder sedan ett par år tillbaka en klar blockskillnad mellan de rödgröna partierna och allianspartierna i synen på svenskt Nato-medlemskap. De rödgröna partierna säger nej till svenskt Nato-medlemskap. Allianspartierna vill att Sverige söker medlemskap i Nato. Sverigedemokraterna är motståndare till ett svenskt Nato-medlemskap.

SOM-institutet har undersökt svenska folkets inställning till Nato-medlemskap varje år sedan 1994. Fram till och med år 2012 var opinionen i frågan stabil – andelen som ansåg att Sverige inte skulle söka medlemskap i Nato var två till tre

gångar så stor som andelen som ansåg att Sverige borde ansöka om medlemskap. År 2013 förändrades opinionen. Nato-motståndet minskade och andelen som ansåg att Sverige borde ansöka om Nato-medlemskap ökade. Nato-motståndarna var dock fortfarande något fler än Nato-anhängarna. Sedan dess har den svenska opinionen blivit alltmer positiv till ett Nato-medlemskap och år 2015 var Nato-anhängarna för första gången något fler än Nato-motståndarna.

Tabell 2 Svenska folkets inställning till Nato-medlemskap, 1994–2016 (procent)

År	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Summa procent	Antal svarande	Opinionsbalans	Andel positiva
1994	5	10	37	24	24	100	1 607	-33	15
1995	7	11	36	18	28	100	1 687	-28	18
1996	6	14	35	20	25	100	1 609	-25	20
1997	8	15	39	17	21	100	1 589	-15	23
1998	9	13	35	18	25	100	1 636	-21	22
1999	8	11	34	23	24	100	1 537	-28	19
2000	9	15	31	19	26	100	1 565	-21	24
2001	9	13	29	19	30	100	1 596	-27	22
2002	8	14	37	20	21	100	1 631	-19	22
2003	8	14	34	20	24	100	1 681	-22	22
2004	6	14	33	21	26	100	1 664	-27	20
2005	9	13	32	21	25	100	1 612	-24	22
2006	7	15	32	22	24	100	1 522	-24	22
2007	5	14	36	22	23	100	1 562	-26	19
2008	8	16	34	20	22	100	1 522	-18	24
2009	9	13	37	18	23	100	1 503	-19	22
2010	6	12	35	22	25	100	1 539	-29	18
2011	5	14	37	20	24	100	1 460	-25	19
2012	6	12	38	19	25	100	1 445	-26	18
2013	12	17	37	15	19	100	1 557	-5	29
2014	13	18	32	16	21	100	1 634	-6	31
2015	17	21	31	12	19	100	1 481	+7	38
2016	14	19	35	14	18	100	2 980	+1	33

Kommentar: Frågan lyder: *Vilken är din åsikt om följande förslag? Sverige bör söka medlemskap i Nato.* Opinionsbalansen visar andelen som tycker att det är ett bra förslag minus andelen som tycker att det är ett dåligt förslag. Värdena kan därmed variera mellan +100 (alla tycker att det är ett bra förslag) och -100 (alla tycker att det är ett dåligt förslag). Positiva värden anger en övervikt för andelen som anser att det är ett bra förslag, medan negativa värden anger en övervikt för andelen som anser att det är ett dåligt förslag. Procentbasen utgörs av dem som besvarat frågan.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1994–2016.

Hur har då opinionen utvecklats sedan föregående mätning? Är Nato-anhängarna fortfarande fler än Nato-motståndarna? Tabell 2 redovisar svenska folkets inställning till Nato-medlemskap 1994–2016.

Resultaten visar att trenden med en alltmer positiv Nato-opinion nu, åtminstone tillfälligt, är bruten. Andelen som anser att det är ett bra förslag att Sverige söker medlemskap i Nato (mycket bra och ganska bra förslag kombinerat) har 2016 minskat till 33 procent, mot 38 procent 2015. Andelen som anser att det är ett dåligt förslag har ökat till 32 procent, mot 31 procent 2015. Andelen som anser att det är ett varken bra eller dåligt förslag uppgår till 35 procent, motsvarande andel uppgick till 31 procent 2015.

Kvinnor är, liksom tidigare, mindre positivt inställda till ett svenskt Nato-medlemskap än vad män är. Bland kvinnor anser 27 procent att det är ett bra förslag att Sverige ansöker om Natomedlemskap, medan 30 procent anser att det är ett dåligt förslag. Bland män anser 39 procent att det är ett bra förslag, medan 33 procent anser att det är ett dåligt förslag. Andelen kvinnor som anser att det är ett varken bra eller dåligt förslag uppgår till 42 procent, motsvarande andel bland männen uppgår till 28 procent. Åsiktsskillnaderna mellan olika åldersgrupper är små. De äldre är något mer positiva till ett svenskt Nato-medlemskap än vad de yngre är.

Hur överensstämmer då de politiska partiernas ställningstaganden med de egna sympatisörernas? Tabell 3 visar den svenska Nato-opinionen efter partisympti åren 2005–2016.

Tabell 3 Svenska folkets inställning till Nato-medlemskap 2005–2016, efter partisympti. Andel som anser att förslaget är mycket bra eller ganska bra (procent)

Parti-sympati	Undersökningsår											
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
V	8	6	8	8	7	6	11	1	6	12	8	9
S	15	15	13	14	14	9	11	12	20	22	22	20
C	13	24	20	16	14	18	16	21	28	34	52	35
L	26	28	29	35	35	24	30	25	41	50	57	51
M	40	35	31	41	35	28	31	29	43	47	60	49
KD	27	26	30	38	25	20	13	22	42	46	54	49
MP	6	7	7	10	10	8	11	4	16	13	16	13
SD	40	39	23	46	37	22	13	19	42	38	49	45
Fi	20	0	0	--	9	8	0	0	--	9	13	14

Kommentar: Frågan lyder: *Vilken är din åsikt om följande förslag? Sverige bör söka medlemskap i Nato. Svartalternativen har varit Mycket bra förslag, Ganska bra förslag, Varken bra eller dåligt förslag, Ganska dåligt förslag samt Mycket dåligt förslag.* I tabellen anges andelen som har svarat *Mycket bra förslag* eller *Ganska bra förslag*. Procentbasen utgörs av dem som besvarat frågan.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2005–2016.

Resultaten visar att Nato-opinionen följer blockpolitiken. Nato-motståndet är störst bland sympatisörer till Vänsterpartiet, Miljöpartiet, Feministiskt initiativ, och Socialdemokraterna. Nato-motståndet är lägst bland sympatisörer till Kristdemokraterna, Liberalerna, Moderaterna och Centerpartiet. Nato-motståndet är också lågt bland Sverigedemokraternas sympatisörer. Den största enskilda förändringen återfinns inom Centerpartiet, där andelen anhängare av ett svenskt Nato-medlemskap har minskat med 17 procentenheter, från 52 till 35 procent 2016. Sverigedemokraterna är det enda parti där det råder diskrepans mellan partilinjen och väljaropinionen. Partiet vill inte att Sverige söker medlemskap i Nato. Men av Sverigedemokraternas sympatisörer anser 45 procent att det är ett bra förslag att Sverige ansöker om medlemskap i Nato, en minskning med fyra procentenheter sedan föregående år. Det är ännu en öppen fråga hur oron i världen den senaste tiden kommer att påverka den svenska Nato-opinionen. Kommer till exempel Donald Trumps innehav av presidentposten i USA att påverka svenskarnas inställning till ett ev. Nato-medlemskap?

Samsyn kring försvars- och säkerhetspolitiken?

Sammantaget visar resultaten från 2016 års SOM-undersökning att den nuvarande försvars- och säkerhetspolitiken i flera delar åtnjuter starkt stöd bland svenskarna. Detta skulle kunna tolkas som att det finns en relativt god överensstämmelse mellan regeringen och befolkningen. Det finns exempelvis en samsyn när det gäller säkerhetsläget i närområdet, vilket är en grund för politiska beslut som gäller försvaret, samt i frågan om rekrytering, där återaktiveringen av mönstring och grundutbildning med värnplikt har ett starkt stöd bland en stor del av befolkningen. Dessutom visar årets undersökning på ett stort stöd för ett starkt militärt försvar, samtidigt som motståndet mot förslaget att minska försvarsutgifterna fortsätter att öka. Även detta tyder på en samsyn när det gäller politiska förslag om att förstärka det nationella försvaret och att öka försvarsanslagen. När det gäller frågan om ett svenskt Natomedlemskap är frågan om samsyn mer komplicerad; det är främst allianspartiernas och Sverigedemokraternas sympatisörer som ställer sig positiva, medan regeringspartiernas sympatisörer är fortsatt övervägande negativa. Sett till hela befolkningen finns ingen entydig trend; vi ser en svag nedgång för Natoförspåkningarna jämfört med 2015 års undersökning.

Den samstämmighet mellan befolkningen och den politiska ledningen som finns i flera konkreta frågor avspeglas dock inte i frågan om förtroende. Som vi visat ovan har förtroendet för försvaret varit relativt lågt under en längre period, och den uppgång som noterades 2015 kan komma att visa sig ha varit tillfällig. Det finns flera tänkbara förklaringar till detta, som exempelvis att befolkningen, trots stöd för den förda försvarspolitik, inte anser att försvaret som institution för närvarande motsvarar förväntningarna. Detta kan eventuellt komma att förändras som resultat av t ex fortsatta resurstillskott till försvaret men det är också tänkbart

att en eventuellt minskad framtida oro över Ryssland eller för militära konflikter kan göra att försvarets förmåga i relation till tänkbara hot uppfattas som mer tillräcklig. Det är dessutom tänkbart att det finns en tröghet i förtroendefrågan, där det tar tid för organisatoriska, strategiska och ekonomiska förändringar att ge utslag i opinionen.

Referenser

- Berndtsson, Joakim, Bjereld, Ulf & Ydén, Karl (2016) "Turbulenta tider – svenskarnas åsikter om försvaret, Ryssland, NATO och Islamiska staten", i Jonas Ohlsson, Henrik Oscarsson & Maria Solevid (red) *Ekvilibrium*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Ds 2004:30. *Försvar för en ny tid*. Försvarsdepartementet: Stockholm
- Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (2014) "Institutionsförtroende mellan berördhet och mediebevakning", i Annika Bergström & Henrik Oscarsson (red) *Mittfåra & marginal*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Petersson, Magnus (2011) "Defense Transformation and Legitimacy in Scandinavia after the Cold War: Theoretical and Practical Implications", *Armed Forces & Society*, 37: 701-24.
- MSB (2017) *Opinioner 2016: Allmänhetens syn på samhällsskydd, beredskap, säkerhetspolitik och försvar*. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB): Stockholm.
- Schiff, Rebecca L. (1995) "Civil-military relations reconsidered: a theory of concordance", *Armed Forces and Society*, 22: 7-24.
- (2009) *The military and domestic politics: a concordance theory of civil-military relations*. London/New York: Routledge.
- SOU 2016:63. En robust personalförsörjning av det militära försvaret. Försvarsdepartementet: Stockholm.
- Ydén, Karl & Berndtsson, Joakim (2012) "När kriget kommit – svenskarna och den nya försvarspolitik", i Lennart Weibull, Henrik Oscarsson & Annika Bergström (red) *I framtidens skugga*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.